

Zohlednění dob výchovy dětí v důchodových systémech

Child care periods – taking into account in pension systems

Martin Holub

Abstract: This paper on comparing child care periods brings survey as these periods are taken into account in pension schemes in selected European countries. The child care period is the most significant non-contributory period recognised in the Czech pension system. Taking child care periods into account in the pension system has a long tradition in the Czech pension system amongst several others. Child care periods are considered to be a non-earning period which benefits society as a whole. This paper is based on questionnaires completed by national experts and a legal analysis of basic legislation in selected countries. The paper provides both a summary of the issue with regard to the pension schemes of selected countries and suggestions for Czech pension reform and goes on to propose particular solutions and recommendations pertaining to the current situation with regard to the Czech pension system.

Klíčová slova:

Nepříspěvkové doby, doba péče o dítě, důchodový systém, mezinárodní komparace důchodových schémat.

Úvod

Doba péče o dítě je nejvýznamnější náhradní dobou pojištění v systému důchodového pojištění ČR a jednou z nejvýznamnějších nepříspěvkových dob, když činí plnou třetinu všech náhradních dob pojištění. Rozsah nepříspěvkových dob obecně v důchodovém systému ČR je prizmatem principu ekvivalence zcela nepřijatelný, odhadovaný podíl hypotetického pojistného (pojistné, které by mělo být placeno za nepříspěvkové doby) vypočteného z průměrné mzdy ku potenciálním celkovým příjmům z pojistného činil v roce 2002 35,0 % a podíl hypotetického pojistného vypočteného z minimální mzdy ku potenciálním celkovým příjmům z pojistného činil v roce 2002 16,2 %.¹ Zohlednění dob výchovy dětí je tak dalším sporným tématem v diskuzi o reformě důchodovém systému, kdy jde o pojetí důchodového systému jako takového.

Sociální zabezpečení je často považováno za kombinaci principu pojištění a solidarity. Princip pojištění (ekvivalence) se odráží ve vztahu mezi pojistným a dávkou. Princip solidarity - kterým se tento vztah porušuje – je v důchodovém systému vyjádřen mimo jiné zápočtem náhradních dob pojištění. Ty se týkají období, po které nebylo placeno pojistné, avšak přesto se berou v úvahu při stanovení důchodových nároků. Je otázkou, zda má být důchodový systém, tak jak jej máme v České republice, tedy jako systém sociálního pojištění, nástrojem sociální politiky státu. Jde hlavně o uplatňování principů, na nichž je sociální politika vystavená, zejména principu ekvivalence a solidarity. Zohlednění dob výchovy dítěte v důchodových systémech posiluje princip solidarity čímž automaticky oslabuje princip ekvivalence, který je však pro správné fungování systému pojištění potřebný. Z celkového stupně vývoje, jakého naše společnost dosáhla a v situaci, v jaké se současný systém důchodového pojištění v České republice nachází, nelze ani jeden z principů favorizovat či zatracovat, musí dojít k nalezení jejich vzájemné kombinace, zajišťující odpovídající zabezpečení ve stáří. Zohlednění dob výchovy dětí má (nejen) v českém důchodovém systému dlouholetou tradici, kdy je péče o dítě považována za nevýdělečnou činnost prospěšnou pro společnost a případné omezení jejich započítávání by určitě bylo politicky citlivou otázkou.

¹ Holub (2004) Analýza nepříspěvkových dob v ČR a doporučení pro jejich sledování a evidenci

Příspěvek přináší základní přehled o tom, jak je problematika zohlednění dob výchovy dětí v důchodových systémech řešena v ostatních evropských zemích a předkládá náměty pro uvažovanou důchodovou reformu v ČR.

Příspěvek byl napsán na základě autorovy studie, která vycházela z dotazníkového šetření ve kterém byli osloveni národní experti (korespondenti MISSOCu), ze závěrečné zprávy ze semináře v Mondorf-les-Bains 18. března 2005, který se věnoval projednání problematiky zohledňování dob výchovy dítěte pro stanovení výše starobních důchodů a její případné úpravě koordinačními pravidly, z analýzy národních legislativ a sekundární analýzy dostupné zahraniční literatury.

Zohlednění dob výchovy dítěte v důchodových systémech jednotlivých zemí

Tato kapitola přináší popis zohledňování dob výchovy dětí ve vybraných evropských zemích. Na úvod je zmíněna situace v České republice a dále jsou uvedeny jednotlivé země v pořadí, jak jsou jejich důchodová schémata podobná systému v České republice a dále dle stejného či podobného způsobu zohlednění dob výchovy dětí. Na prvních místech jsou země zohledňující dobu výchovy dětí jako náhradní dobu pojištění, následované zeměmi přiznávající za dobu výchovy dětí různé bonusy či zvýhodnění při výpočtu důchodu, pokračují země se speciálními systémy pro matky a nakonec jsou zmíněny země výchovu dětí nezohledňující.

Česká republika

V České republice je doba péče o dítě zohledněna jako náhradní doba pojištění a má vliv jak na získání důchodového nároku tak na výši důchodu. Je definována následovně:

Péče o dítě ve věku do čtyř let. Tato náhradní doba pojištění jako jediná nemusí být získána na území ČR. Jako náhradní doba pojištění se hodnotí doba péče o dítě mladší 10 let, které je závislé na péči jiné osoby ve stupni I a dále o dítě bez omezení věku ve stupni závislosti II. až IV. Péči lze započítat pro účely budoucích důchodových dávek jak ženám, tak mužům. Ženám se započítávala automaticky na základě pouhého jejich prohlášení a předložení rodného listu dítěte při podávání žádosti o důchod. Muži doposud museli vždy do dvou let po skončení péče žádat okresní správu sociálního zabezpečení o vydání rozhodnutí o době a rozsahu této péče, jinak je nebylo možné za pečující osoby považovat. Tuto právní úpravu shledal Ústavní soud ČR jako diskriminační vůči mužům a ke dni 1. červenci 2007 ji zrušil (nález Ústavního soudu ze dne 6.6.2006 vyhlášený pod č. 405/2006). Od tohoto data je doba této péče prokazována oběma pohlavími stejně a to jejich čestným prohlášením a rodným listem dítěte nebo jiným dokladem o vztahu k dítěti při podávání žádosti o důchod. Tutéž dobu péče však nelze započítat současně více osobám. Proto se manželé eventuálně musejí dohodnout, kdo z nich konkrétní dobu pro své budoucí důchodové nároky využije. Obecně platí, pokud pečuje ve stejné době více osob, započítává se doba té osobě, která pečovala v největším rozsahu.²

Dále je v ČR umožněno ženám snížení věkové hranice odchodu do důchodu podle počtu vychovaných dětí. Podle platné právní úpravy se zvyšuje důchodový věk mužů o 2 měsíce a u žen o 4 měsíce za rok s tím, že cílovým stavem by měl být důchodový věk 63 let u mužů a bezdětných žen, 62 let u žen, které vychovaly jedno dítě, 61 u žen, které vychovaly dvě děti, 60 let u žen, které vychovaly tři a čtyři děti a 59 let u žen, které vychovaly alespoň 5 dětí.

² Upraveno § 14 odstavec 2 z. č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění

Německo

Doby výchovy dětí jsou v německém důchodovém systému zohledňovány v následujících podobách.

1. doba péče o dítě (náhradní doba pojištění)
2. zohledňována doba při zjišťování minimální doby pojištění pro nárok na důchod
3. příplatek (přídavek) za výchovu dětí k vdovskému/vdoveckému důchodu

Doba péče o dítě (náhradní doba pojištění)

Jako náhradní doba pojištění se v německém důchodovém systému započítává doba výchovy dítěte v prvních třech letech pro osoby narozené po 1.1.1992 či doba výchovy dítěte v prvním roce pro osoby narozené před 1.1.1992. Tato náhradní doba je uznána pouze jednomu rodiči a to tomu, který se o dítě opravdu staral. Starali-li se oba a jestliže sami rodiče neurčí jinak, je náhradní doba evidována matce. Matrika je povinna oznámit narození dítěte nositeli pojištění u kterého je matka pojištěna. Při výpočtu důchodu budou doby péče o dítě oceněny průměrným výdělkem všech zaměstnanců. To znamená, že v roce 2007 je doba výchovy dítěte započítána ve stejném rozsahu, jako kdyby člověk starající se o dítě byl výdělečně činný a vydělal 29 428 €.

Doby výchovy dítěte mají také přímý vliv na výši důchodu, protože za tuto dobu jsou přiznány „hodnotící body“ za výchovu dítěte. Důchod je tím zvýšen zhruba o 25 € měsíčně za každý rok výchovy dětí pro osoby narozené před rokem 1992 a 75 € pro osoby narozené po roce 1992 (blíže viz. Tabulka 1). Výchova dětí je započítávána do minimální doby pojištění, která činí 5 let. Příspěvky do systému důchodového pojištění za tyto doby jsou placeny vládou z daňových výnosů.

tabulka 1: Výše hodnotících bodů v roce 2007

Zvýšení důchodu v € za výchovu dítěte	Narození před 1.1.1992	Narození po 1.1.1992
1 dítě	25	75
2 děti	50	150
3 děti	75	225
4 děti	100	300

Zdroj: Deutsche Rentenversicherung: Kinderziehung plus für die Rente, 2007 a vlastní výpočty

Zohledňovaná doba při zjišťování minimální doby pojištění pro nárok na důchod

Jako zohledněná doba se počítá doba výchovy dítěte v prvních deseti letech. V zásadě jsou tyto doby zohledněny vlastním matkám. Tato zohledněná doba samotná nezakládá žádná důchodová práva, ani přímo nezvyšuje důchod. Při spolupůsobení s jinými parametry důchodového systému ale může pozitivně ovlivnit např.:

- čekací dobu na důchod kvůli výdělečné neschopnosti,
- je započítávána do potřebné doby pojištění 35 let (pro určité druhy důchodu)
- může způsobit, při započítávání náhradních dob pojištění, zvýšení důchodu

Je povolen souběh zaměstnání s výchovou dětí, až do výše ročního příjmu 32 000 € . Do této hranice příjmu nedochází ke krácení nároků vzniklých výchovou dětí.

Zohledňované doby

Práce osoby na částečný úvazek v období výchovy dětí může zvýšit výsledný důchod. Při práci na částečný úvazek, po skončení 3letého období výchovy dětí až do věku 10ti let dítěte je matka oprávněna nárokovat přídavek k důchodu, který může být až do výše jedné poloviny vlastního výdělku (takže vydělává-li matka 1000 € měsíčně, bude při výpočtu důchodu jako výpočtový základ brána částka 1500 €, avšak maximálně pouze do výše

průměrného příjmu). Předpokladem je získání minimálně 25 let pojištění do které se započítává i zohledňovaná doba 10ti let.

Při výchově postiženého dítěte do věku 18ti let jsou příspěvky na důchodové pojištění placené pečovatelskou pokladnou (jako pojistné plnění za osobu pojištěnou u této pojišťovny – tedy za osobu (dítě) o které je staráno) a při výpočtu důchodu budou zohledněny ve výši o 50% vyšší.

Když žena vychovává více dětí současně a jsou mladší 10ti let, dostane matka za tuto dobu bonus, který při výpočtu důchodu za 3 roky výchovy dětí odpovídá jednomu roku zaměstnání s průměrnými příjmy.

Výhody poskytované za dobu výchovy dětí v **soukromém pojištění** (tzv. Riesterův důchod).

Matky s nízkými příjmy účastníci se tohoto druhu pojištění dostávají od státu příplatek na pojistné za dítě. Matky, které během prvních třech let výchovy jejich dětí nemají žádné příjmy podléhající platbě příspěvků na pojištění a zároveň si samy uspoří minimální obnos na vlastní starobní zabezpečení obdrží státní příspěvek. Vdaná matka může po prvních třech letech výchovy dítěte obdržet podporu dokonce bez vlastních úspor na starobní zabezpečení za předpokladu že její muž je účasten povinného důchodového pojištění a musí si sám spořit na soukromé starobní zabezpečení, minimálně ve výši odpovídající jeho příjmům. V případě že ona sama má uzavřenou vlastní smlouvu na soukromé starobní zabezpečení tak dostane zvláštní příspěvek pro sebe samou, a další příspěvek za každé dítě.

Rakousko

Od 1. ledna 2005 vstoupily v Rakousku v platnost rozsáhlé změny zákonů vedoucí k sjednocení důchodových systémů samostatně výdělečně činných osob, zaměstnanců a veřejných zaměstnanců. Tento nový systém, který mimo jiné stanovil zavedení důchodových kont (účtů) platí ale jen pro osoby, které ke dni 1. ledna 2005 ještě nedovršily 50. rok svého života. Pro starší osoby platí i nadále doposud platná právní úprava v podstatě bez závažnějších změn. Proto je potřeba v následujícím textu striktně rozlišovat tyto dvě skupiny. Nepříspěvkové doby v Rakousku jsou částečně hrazené z federálního rozpočtu, částečně z fondů (např. fond pojištění nezaměstnanosti, rodinný fond, ...).

Osoby, které ke dni 1. ledna 2005 již dovršily 50. rok svého života

Jako náhradní doba pojištění je uznávána doba výchovy vlastních dětí prvních 48 měsíců po porodu, při vícečetném porodu prvních 60 měsíců. Narodí-li se v této době další dítě, lhůta přiznání náhradních dob za výchovu dříve narozeného dítěte (dětí) se ukončí a začíná běžet nová lhůta za výchovu dalšího dítěte, tedy nových 48 (v případě vícečetného porodu 60) měsíců. Tato doba se započítává jako rovnoprávná doba důchodového pojištění.

Předpokladem pro uznání náhradních dob za výchovu dětí je:

- výchova dětí probíhá na území Rakouska (či v členské zemi EHP za určitých podmínek)
- při výchově dětí dosažené před rokem 1956 trvalé bydliště matky v době porodu v Rakousku
- existence jakékoli příspěvkové doby během života pojištěnce

Náhradní dobu za výchovu dítěte si může nárokovat pouze jeden z rodičů, a to ten, který skutečně a převážně dítě opravdu vychovával.

Náhradní doba za výchovu dítěte nevlastního, adoptovaného či osvojeného náleží stejná náhradní doba, avšak až od 1. ledna roku 1956. Také při bezplatném přijetí dítěte do výchovy, se tato výchova uznává jako nepříspěvková doba, jestliže takové převzetí bylo provedeno po 31.12.1987.

Kryje-li se výchova dětí s jinými dobami pojištění, je potom započítávána pouze do doby pojištění, nikoli již pro výpočet důchodu.

Pro výpočet důchodu platí pro tuto dobu fixní základ výpočtu (689,51€ v roce 2005), který je každý rok valorizován. Tato hodnota bude ještě navíc každoročně zvyšována až do roku 2028 na cca 994,50 €. V případě, že vychovávající osoba byla zároveň výdělečně činná, je nutné sečíst dohromady podklady pro výpočet vzniklé na základě výchovy dětí a výdělečné činnosti, aby bylo možné přihlídnout k dvojímu zatížení osoby způsobenému vykonáváním povolání a výchovou dětí (pouze však pro zjištění doby pojištění).

Osoby, které dne 1. ledna 2005 ještě nedovršily 50. rok svého života

Časové započtení výchovy dětí probíhá stejně, jak bylo výše uvedeno, avšak tyto doby nemají stejnou váhu jako doby pojištění, ale budou připsány jako příspěvkové doby k dobru na důchodové konto. V roce 2005 byly tyto doby hodnoceny 1.350 € za každý kalendářní měsíc. Vzhledem k principu fungování důchodových kont budou i zde společně zohledněny současně získané doby za výchovu dětí a doby získané na základě výdělečné činnosti.

V obou případech budou proto tyto doby zohledněny, jak při zjišťování doby (i minimální) pojištění, tak také při stanovení výše důchodu, aniž by pojištěnec musel zaplatit pojistné. Doby výchovy dětí jsou zohledněny i tehdy, pokud byla vychovávající osoba zároveň výdělečně činná.

Estonsko

V Estonsku lze státní důchodové dávky rozdělit do dvou skupin: dávky související se zaměstnáním a národní důchody. Tyto dávky kryjí sociální rizika související se stářím, invaliditou a smrtí výdělečného člena rodiny.

Národní důchod

Účelem národního (sociálního) důchodu je zaručit minimální příjem osobám, které nemají nárok na dávky spojené s výkonem zaměstnání. Národní důchod je jednotným důchodem (flat rate), ve které se období péče o dítě nezohledňují.

Dávky odvozené ze zaměstnání

Dávkami odvozenými ze zaměstnání jsou starobní důchod, invalidní důchod a pozůstalostní důchod. Od roku 1999, kdy vešla v platnost důchodová reforma, se dávky související se zaměstnáním postupně posunují od dávek odvozených z doby pracovního poměru na dávky odvozené z výdělků a příspěvků.

Základní charakteristika Estonského důchodového systému je:

- povinné krytí všech ekonomicky aktivních osob;
- státní správa;
- solidární princip financování, schéma je financováno z vyčleněných sociálních daní placených zaměstnavateli a osobami samostatně výdělečně činnými;

Doby opravňující k získání nároku na důchod se dělí následovně:

- 1) délka zaměstnání pro odchod do důchodu, která se vypočítává do 31. prosince 1998;
- 2) započtená pojistná doba, která se vypočítává s platností od 1. ledna 1999.

Doba, během které je zaměstnavatel dotyčné osoby povinen platit za ní sociální daně, je zahrnuta do délky doby zaměstnání potřebné pro získání nároku na odchod do důchodu příslušného zaměstnance.

Doba zaměstnání pro odchod do důchodu také zahrnuje následující doby získané před 1.1.1999:

- 1) dobu, během které osoba pečuje o postiženou osobu (kategorie I), o postižené dítě nebo o osobu mladší 18 let, která je postižená od dětství, a doba, během které se matka, otec, nevlastní rodič, opatrovník nebo pěstoun stará o dítě ve věku do 3 let
- 2) dva roky u jednoho z rodičů nebo nevlastního rodiče nebo opatrovníka nebo pěstouna v rodině na každé dítě, o které pečoval po dobu nejméně osmi let.

Aby bylo období péče o dítě spadající do doby po 1.1.1999 zohledněno při výpočtu důchodů i osobám starajícím se o děti, musí za tyto osoby být zaplácena sociální daň. Podle Zákona o státních rodinných dávkách musí stát platit sociální daň za osoby, které pobírají rodinné dávky a za osoby, které pobírají dávky podle Zákona o rodičovských dávkách. Jelikož je sociální daň registrována samostatně, mají dotyčné osoby zaručené dávky a důchody podle odvedené sociální daně; období péče o dítě je tedy součástí doby důchodového pojištění, jestliže byla zaplácena sociální daň. Do tzv. započtené doby pojištěné osoby se započítává jeden rok u osoby, za kterou bylo placeno důchodové pojištění státem jako část individuální registrované sociální daně nebo vypočítáno podle Zákona o sociální dani ve výši rovnající se nejméně minimální měsíční mzdě za rok. Podle Zákona o sociální dani platí stát sociální daň za jednoho rodiče, který pečuje o dítě mladší 3 let, jestliže oba rodiče a dítě žijí v Estonsku. Stát také platí sociální daň za opatrovníka nebo pěstouna, se kterým byla uzavřena smlouva o opatrovnictví. Dále platí stát sociální daň za osobu, která místo rodiče požívá mateřskou dovolenou a která pečuje v Estonsku dítě mladší 3 let.

Další zvýhodnění

Následující osoby, které získaly potřebnou dobu pro přiznání starobního důchodu, mají právo na získání předčasného starobního důchodu za zvýhodněných podmínek:

- 1) matka, otec, nevlastní rodič, opatrovník nebo pěstoun, který pečoval nejméně osm let o dítě mladší 18 let s mírným, vážným nebo velmi vážným zdravotním postižením, nebo o pět nebo více dětí – pět let před dosažením důchodového věku;
- 2) matka, otec, nevlastní rodič, opatrovník nebo pěstoun, který pečoval nejméně osm let o čtyři děti – tři roky před dosažením důchodového věku;
- 3) matka, otec, nevlastní rodič, opatrovník nebo pěstoun, který pečoval nejméně osm let o tři děti – jeden rok před dosažením důchodového věku.

Jestliže mají různé osoby právo žádat o starobní důchod za zvýhodněných podmínek s ohledem na dotyčné děti, musí se tyto osoby dohodnout, kdo uplatní právo na získání starobního důchodu za zvýhodněných podmínek. Takováto dohoda by měla být sepsána jako písemný souhlas se vzdáním se uplatnění nároku na získání starobního důchodu za zvýhodněných podmínek ve prospěch jiné osoby - žadatele.

Lotyšsko

V Lotyšsku funguje dvoupilířový systém důchodového pojištění, z čehož první pilíř je tvořený dvěma schémata, která jsou povinná. První schéma představuje příspěvky průběžně financovaný NDC systém, druhé schéma státem řízený fondový příspěvkově definovaný systém, druhý pilíř neexistuje a třetí pilíř je zastoupen kolektivním a individuálním pojištěním.

V systému je dále zaručena minimální výše starobního důchodu. Garance je financována v rámci rozpočtu sociálního pojištění.

Podle lotyšského zákona se v NDC systému období péče o dítě považují pro účely výpočtu starobního důchodu za doby pojištění.

Příspěvky sociálního pojištění za osoby poskytující péči dítěti mladšímu než jeden a půl roku a pobírající příspěvky na dítě, jsou hrazeny paušálně ze státního rozpočtu. Jejich výše se odvíjí z výše sociální dávky kterou osoba pobírá.

Norsko

V Norsku se starobní důchod v rámci národního systému pojištění skládá ze základního důchodu a doplňkového důchodu. Základní důchod se vypočítává na základě doby pojištění nebo doby pobytu a je nezávislý na předchozích příjmech a zaplacených příspěvcích. Pro získání plného základního důchodu je vyžadována doba pojištění (pobytu) v minimální výši 40 let. Je-li doba pojištění/pobytu kratší, snižuje se úměrně výše základního důchodu. Navíc je poskytován poměrný zvláštní příplatek, a to těm důchodcům, kteří nemají žádný nebo nízký doplňkový důchod. Svobodná osoba se 40 lety pojištění či pobytu bude mít přiznán roční důchodu zhruba ve výši 105.408 NOK (rok 2005), i když dříve neměla žádný příjem ani neplatila žádné příspěvky. Toto 40leté období mohlo být celé nebo z části věnováno neplacené péči o dítě.

Doplňkový důchod odvozený od připsaných důchodových bodů – důchodové body za neplacenou péči o dítě

Doplňkový důchod je v norském systému sociálního zabezpečení poskytován na základě ročního příjmu, podle jehož výše jsou pojištěnci připisovány důchodové body. Průměrný roční příjem (rok 2005) ve výši 293.890 NOK je oceněn přibližně čtyřmi důchodovými body. Osobám, které bezplatně pečují o dítě mladší sedmi let, jsou v systému důchodového pojištění připisovány důchodové body až do výše 3 bodů za rok. To odpovídá důchodovému nároku, založenému na příjmech z pracovní činnosti (rok 2005) ve výši 235.112 NOK. Pro připsání důchodových bodů za období péče o dítě je potřeba, aby dotyčná osoba vykonávala zmíněnou péči po dobu nejméně 6 měsíců a tato péče o dítě byla v souladu se Zákonem o dětech a rodičích. Důchodové body jsou nicméně připisovány i za rok, ve kterém se dítě narodilo, i když byla doba péče o něj kratší než šest měsíců.

Důchodové body jsou obvykle připisovány osobě oprávněné k pobírání rodinných přídatků poskytovaných na dítě/děti, tzn. že se většinou jedná o osobu, se kterou dítě trvale žije. Starají-li se o dítě denně oba rodiče nebo žije-li dítě s oběma rodiči po srovnatelně dlouhou dobu, rodiče se musí rozhodnout, komu budou důchodové body připisovány. Taktéž pěstounským rodičům, kteří denně pečují o dítě po dobu nejméně šesti měsíců, mohou být důchodové body připisovány. Připisují se od roku, kdy dosáhne osoba poskytující péči věku 17 let do doby kdy dosáhne 69 let včetně.

Důchodové body za neplacenou péči o jedno nebo více dětí, které žijí společně, jsou připisovány během jednoho kalendářního roku pouze jedné osobě. Důchodové body se dále snižují o roční body připisované na základě příjmu z pracovní činnosti nebo pobírání invalidního důchodu.

Mad'arsko

Výhody vztahující se k nároku na předčasný důchod

Pro osobu, které vznikl nárok na důchod před 31. prosincem 2008, je umožněno při zjišťování nároku na předčasný důchod brát v úvahu vedle období zaměstnání i následující období:

- a) jeden rok za každé vychované dítě,
- b) jeden a půl roku za každé trvale postižené dítě.

Tato období jsou nazývány tzv. fiktivními obdobími zaměstnání při výpočtu důchodu. Na tento předčasný důchod má nárok biologická matka nebo osoba, která dítě vychovávala minimálně 10 let ve své vlastní domácnosti. Za děti vychované v domácnosti žadatele o důchod jsou rovněž považovány děti, které ze školních, terapeutických nebo jiných důvodů dočasně pobývají mimo domácnost. Toto opatření je možné také aplikovat v případě, že se jedná o adoptivní děti či o děti svěřené do péče. Při prokazování nároku je třeba doložit:

- narození dítěte prostřednictvím rodného listu;

- trvalé postižení prostřednictvím lékařského potvrzení
- skutečnost, že dítě bylo po dobu 10 let vychováváno v domácnosti žadatele (čestným prohlášením žadatele o důchod).

Pro získání nároku na předčasný důchod jsou zohledněny doby výchovy maximálně tři dětí. Toto omezení se neaplikuje, pokud se jedná o děti trvale postižené.

Uznání doby výchovy dětí jako náhradní doby pojištění

Podle reformních zákonů z roku 1997 se doby mateřské dovolené vybrané před 1. lednem 1998 považují za období zaměstnání. Za období zaměstnání se též považuje období pobírání rodičovského přídatku, pokud zájemce požádal o neplacenou dovolenou. Od 1. ledna 1998 mohou být tyto doby výchovy dětí brány v úvahu pouze v případě, že za ně osoba zaplatila požadované příspěvky na důchodové pojištění. V takovém případě jsou příspěvky na důchodové pojištění připadající na zaměstnavatele hrazeny prostřednictvím centrálního rozpočtu. Zvláštní pravidla se aplikují na období věnované výchově dětí před rokem 1968. Za dobu výchovy dětí před rokem 1968 má pojištěnec nárok na uznání období výchovy dětí jako období zaměstnání v trvání jednoho roku za každé dítě a jednoho a půl roku v případě, že se jedná o postižené dítě.

Výhoda vztahující se k pomyslnému výpočtu důchodu

Výše rodinného přídatku pro výchovu dětí (opatrovnický příspěvek, rodičovský příravek na výchovu) je často nižší než předchozí průměrný plat osoby, která je vychovává. Tato nižší částka rodičovských přídatků však nesnižuje vyměřovací základ pro výpočet důchodu, jelikož se při výpočtu důchodu neberou v úvahu. Pokud je vedle pobírání těchto příspěvků pojištěnec zaměstnán, pak jsou tyto dvě částky započteny pouze v případě, že je to pro pojištěnce výhodné.

Lichtenštejnsko

V Lichtenštejnsku je důchodový systém založen na dvou pilířích. V rámci 1. pilíře (všeobecné, povinné národní pojištění jakožto základní pojištění) jsou zahrnuty všechny výdělečně činné osoby v Lichtenštejnsku (zaměstnanci, samostatně výdělečně činné osoby, úředníci atd.) a všechny osoby žijící v Lichtenštejnsku, které nejsou výdělečně činné. Tento pilíř je doplněn povinným podnikovým zabezpečením zaměstnanců, které tvoří 2. pilíř. Další dodatečné zabezpečení je dobrovolné a je ponecháno na jednotlivcích popř. sociálních partnerech.

Doba výchovy dětí je zohledněna při výpočtu důchodu pouze v rámci 1. pilíře - všeobecného národního pojištění. Ten kdo ukončí výdělečnou činnost v důsledku výchovy dětí, zůstane, pokud má bydliště v Lichtenštejnsku, jako všechny ostatní nevýdělečné osoby nadále povinně pojištěn a musí platit odpovídající pojistné (většinou je to ve výši ročního minimálního pojistného 340,20 CHF, přičemž je v tom zahrnut i příspěvek na pojistné pro Rodinnou kompenzační pokladnu). Tyto platby pojistného, budou připočítány při výpočtu důchodu do takzvaného dobropisu o příjmech (například: zaplacení ročního minimálního pojistného odpovídá dobropisu o příjmech ve výši 3000,-- CHF za jeden kalendářní rok). Tento dobropis o příjmech bude zohledněn při výpočtu důchodu stejným způsobem jako příjem z výdělečné činnosti.

Při stanovení výše důchodu vzniká dodatečně nárok i na takzvané „výchové dobropisy“. Tyto výchové dobropisy budou zohledněny jako hypotetický příjem z výdělečné činnosti (dodatečně ke skutečnému příjmu z výdělečné činnosti u dříve výdělečně činných osob nebo dodatečně k dobropisu o příjmech u nevýdělečných osob) při výpočtu důchodu. Nárok na započítání výchovných dobropisů vzniká za takový kalendářní rok, příp. kalendářní měsíce, během kterých pojištěná osoba zaplatila pojistné a zároveň vykonávala rodičovskou

péči o jedno nebo více dětí mladších 16 let. Výše výchovného dobropisu závisí na kalendářním roce výchovy. Pro rok 2004 např. činil roční výchovný dobropis 50400,-- CHF; na rok 2005 např. činil roční výchovný dobropis za výchovu tohoto stejného dítěte 51600,-- CHF (částka ve výchovném dobropisu odpovídá 48násobku minimálního důchodu odpovídajícího kalendářního roku). Kdo má zároveň dvě nebo více dětí mladší 16 let, obdrží za odpovídající kalendářní rok pouze jeden výchovný dobropis. Kdo měl tedy pouze jedno dítě, tomu byly po dobu 16 let započítány výchovné dobropisy; kdo měl např. 2 děti v intervalu 3 let, tomu budou započítány výchovné dobropisy po dobu 19 let.

Pokud v odpovídajícím kalendářním roce vykonávala rodičovskou péči o toto dítě pouze pojištěná osoba (např. po rozvodu), tak nebude tento výchovný dobropis za odpovídající kalendářní rok rozdělen, ale bude přidělen výhradně tomuto jednomu rodiči. Pokud ale v odpovídajícím kalendářním roce vykonávaly dvě pojištěné osoby rodičovskou péči o toto jedno dítě (např. sezdané osoby během trvání manželství), bude tento výchovný dobropis při výpočtu důchodu nakonec rozdělen na půl (stejně jako příjem z výdělečné činnosti u sezdaných osob, takzvaný "Splitting").

Francie

Zohlednění výchovy dětí je vesměs zahrnuto ve způsobu výpočtu důchodu v I. obecném režimu starobního pojištění. Tyto výhody spočívají ve zvýšení doby pojištění či zvýšení samotné výše důchodu. Francouzský důchodový systém rozeznává tři velké skupiny ustanovení, která dovolují zohlednit dobu výchovy dětí při výpočtu základního důchodu. Dále se zaměříme na několik základních režimů (obecný režim a vybrané zvláštní režimy) francouzského důchodového systému, většina doplňkových režimů však rovněž zahrnuje opatření, která dovolují zohlednění doby výchovy dětí. Krom toho rodiče v domácnosti, kteří jsou poživateli rodinných přídatků a mají-li k dispozici méně prostředků než je stanoveno zákonem, mohou být v rámci rodinné politiky přičleněni k systému starobnímu pojištění, aniž by museli platit příspěvky.

Průběžné zohlednění doby výchovy dětí

Při výpočtu důchodu se dle předpisů francouzského důchodového pojištění započítává období výdělečné činnosti, za které byly placeny příspěvky na sociální pojištění. Aby nebyly „znevýhodněny“ matky, které se rozhodly vzdát se zaměstnání a věnovat se výchově dětí a které nedisponovaly dostatečnými prostředky na dobrovolné pojištění, je doba výchovy dětí zohledněna při výpočtu důchodu.

Aby mohla být doba výchovy dětí zohledněna, musí pojištěnec splňovat 4 podmínky:

- omezit svoji výdělečnou činnost nebo jí zanechat,
- být poživatelem jednoho z následujících rodinných přídatků:
 - rodinný doplatek
 - základní přídatek nebo doplňkový přídatek na „přivítání“ malého dítěte do rodiny,
 - příspěvek na rodičovskou přítomnost,
- disponovat prostředky, které nepřekračují stanovenou hranici,
- mít v péči nejméně jedno dítě do tří let nebo nejméně dvě děti,

Účast na programu, jež umožňuje zohlednění dob výchovy dětí, vychází z podnětu úřadu pro rodinné přídatky, který vyplácí výše zmíněné přídatky. Jestliže účastník splňuje všechny podmínky, pak jsou doby výchovy zohledněny počínaje prvním dnem kalendářního měsíce, během kterého byl přiznán jeden či druhý z výše zmíněných rodinných přídatků nebo počínaje od prvního dne kalendářního měsíce, který následuje po vzniku nároku na základní přídatek. Zohledňované období končí, když účastník přestává splňovat jednu z podmínek. Příspěvek na důchodové pojištění za osobu starající se o dítě je placený úřadem pro rodinné

přidavky a je roven kumulované sazbě příspěvků zaměstnavatele a zaměstnance. Vyměřovacím základem je paušální částka, která je vztažena k minimální mzdě. Tento vyměřovací základ se snižuje, jestliže účastník zároveň s výchovou dítěte pracuje na částečný úvazek. Na individuální důchodové konto pojištěnce bude za období výchovy dětí připsána fiktivní paušální mzda odvozená z minimální mzdy. Tím pak bude doba výchovy dětí zohledněna při výpočtu roční průměrné mzdy, ze které je následně vypočítáván důchod. Tímto jsou období ekonomické neaktivity (výchovy dětí) za účelem výpočtu důchodu považovány za období ekonomické aktivity. Stejně podmínky platí pro osobu, která pečuje v domácnosti o postižené dítě nebo postiženou dospělou osobu, pokud její prostředky nepřekračují stanovenou horní mez.

Zvýšení délky doby pojištění

Tento způsob zohlednění dob výchovy dětí spočívá v navýšení dosažené (splněné) délky pojištění, tj. úhrnu potvrzených čtvrtletí na individuálním účtu pojištěnce v okamžiku výpočtu důchodu. Francouzský důchodový systém rozeznává tři typy navýšení délky pojištění:

- zvýšení z titulu výchovy dítěte
- zvýšení z titulu rodičovské dovolené
- zvýšení z titulu starání se o postižené dítě - pro rodiče dětí, které jsou poživateli AES (příspěvek na zvláštní výchovu)

a) Zvýšení z titulu výchovy dítěte

Toto zvýšení existuje ve všech režimech, kromě režimů pro svobodná povolání, advokáty, námořníky, horníky a Francouzské státní dráhy. Týká se pouze matek, kromě veřejných zaměstnanců, kde je poskytnuto rovněž otcům a matkám, kteří přerušili svoji činnost, aby se věnovali výchově svých dětí narozených před 1. lednem 2004. Veřejným zaměstnancům nebylo poskytováno zvýšení pro rodičovskou dovolenou, které osobám v jiných režimech zajišťuje ekvivalent tohoto zvýšení za dítě. Zavedením zákona z 21. srpna 2003 bylo pro veřejné zaměstnance zavedeno zvýšení za rodičovskou dovolenou a vztahuje se na všechny děti narozené počínaje od 1. ledna 2004. Toto navýšení za rodičovskou dovolenou nahrazuje, i u žen, zvýšení za dítě.

V obecném režimu a v přiřazených režimech (režim pro zemědělce, režim pro řemeslníky, režim pro průmyslová a komerční povolání) je délka pojištění zvýšena o jedno čtvrtletí za každý rok, kdy účastník vychovával dítě, s omezením na maximálně osm čtvrtletí pro každé dítě. Nárok se zjišťuje pro každé dítě a čtvrtletí se přiznávají následovně:

První (výchozí) čtvrtletí pojištění je poskytováno počítaje od narození, osvojení dítěte nebo skutečného vzetí dítěte do péče. Další čtvrtletí jsou potom poskytována buď k datu narození dítěte nebo ke každému kalendářnímu roku, následujícím po roce ve kterém došlo k osvojení dítěte nebo vzetí dítěte do péče. Tato čtvrtletí jsou poskytována až do 16. narozenin dítěte, s omezením na maximálně 7 čtvrtletí (tj. celkem 8 včetně počátečního čtvrtletí). Za děti, které se narodily mrtvé, bude pojištěnci přiznáno pouze výchozího čtvrtletí. Zákon nevyžaduje, aby dítě nebo děti byly s pojištěncem v příbuzenském vztahu, není stanovena ani podmínka národnosti či státní příslušnosti. Naopak je ale vyžadováno, aby matka měla dítě ve skutečné a trvalé péči, což je vyjádřeno nutností splňovat současně dvě následující podmínky:

- podmínka výchovy, která je vyjádřena výkonem rodičovské odpovědnosti, týkající se povinnosti péče, dohledu a výchovy,
- podmínka výdajů (finančních), která odpovídá nákladům vynaloženým pro péči o dítě (bydlení, strava, ošacení,...).

V praxi žadatelky předkládají u každého dítěte důkaz o trvalé a skutečné péči formou čestného prohlášení (rubrika uvedená ve formuláři žádosti o důchod). Za takto poskytnutá doplňková čtvrtletí nebyly placeny příspěvky a tedy ani nemohlo dojít k připsání žádné

(fiktivní mzdy) na důchodový účet účastníka. Tato čtvrtletí tudíž nemohou sloužit například k dosažení potřebné délky pojištění požadované pro nárok na předčasný odchod do důchodu, protože pro účely výpočtu této délky se přihlíží pouze ke čtvrtletím, za která byly placeny příspěvky.

V příslušných zvláštních režimech je navýšena délka pojištění o jeden rok za každé vychované dítě. Stejně tak je to o jeden rok za každé vychované dítě i u dětí státních zaměstnanců, které se narodily před 1. lednem 2004. Aby však státní zaměstnanec mohl požívat tohoto navýšení, musí přerušit svou činnost souvisle po dobu nejméně dvěma měsíci buď v rámci mateřské dovolené nebo osvojení nebo rodičovské dovolené nebo musí být mimo činnou službu za účelem výchovy dítěte.

b) zvýšení z titulu rodičovské dovolené

Navýšení, spojené s rodičovskou dovolenou, existuje **v profesních režimech**, kde je rodičovská dovolená poskytována pracovníku podléhajícímu tomuto režimu. Týká se to všech pracovníků, jejichž povolání podléhá zákoníku práce. Tito mají nárok na rodičovskou dovolenou za účelem výchovy, čímž se rozumí neplacená dovolená, která umožňuje rodiči pracujícímu za mzdu přerušit svou výdělečnou činnost za účelem výchovy svého dítěte nebo dětí po dobu maximálně 3 let. Toto navýšení je poskytováno zejména v obecném režimu pro zaměstnance a v režimu pro zaměstnané zemědělce. Od zavedení zákona z 21. srpna 2003 existuje takovéto zvýšení rovněž v režimu pro státní zaměstnance.

V obecném režimu a v příslušných přiřazených režimech i v režimu pro státní zaměstnance je délka pojištění dosažená účastníkem zvýšena o dobu skutečné rodičovské dovolené. Doba navýšení je však omezena na max. 3 roky za dítě a na 5 let celkem. Toto navýšení se započítává i do čekací doby 15 let, která je v tomto režimu vyžadována. Délka pojištění se zvyšuje v okamžiku přiznání důchodu.

c) Zvýšení z titulu starání se o postižené dítě

Toto zvýšení bylo zavedeno zákonem z 21. srpna 2003. Týká se na mužů i žen, kteří odešli do důchodu po 1. září 2003 a kteří jsou rodiči dětí, jejichž stupeň trvalé invalidity je nejméně 80 %. Rodiče těchto dětí jsou oprávněni k pobírání příspěvku na zvláštní výchovu.

Délka pojištění dosažená účastníkem se zvyšuje o jedno čtvrtletí za výchovu takového dítěte po dobu 30 měsíců, s omezením na maximálně osm čtvrtletí. Čtvrtletí jsou přiznávána následovně: jedno čtvrtletí se přiznává k datu přidělení příspěvku na zvláštní výchovu. Další čtvrtletí se přidělují pro každých třicet kalendářních měsíců vyplácení příspěvku, s omezením na max. 7 čtvrtletí (s počátečním čtvrtletím celkem 8).

Tak jako při zvýšení délky pojištění za dítě, účastník musel mít dítě ve skutečné a trvalé péči. Pro příjemce příspěvku na zvláštní výchovu se podmínka skutečné a trvalé péče o dítě považuje za splněnou. Každá další osoba (manžel/ka, družka, partner/ka...), která prohlašuje, že má nebo měla dítě ve skutečné a trvalé péči, musí předložit důkaz formou čestného prohlášení. Délka pojištění se zvyšuje v okamžiku přiznání důchodu.

Zvýšení důchodu

Tento způsob zohlednění výchovy dětí je společný pro všechny režimy, vyjma režimů pro svobodná povolání a pro advokáty. Poskytuje se každé osobě, která vychovávala během 9 let minimálně tři děti před dovršením jejich 16. narozenin.

Obecný režim a režimy k němu přiřazené poskytují toto zvýšení rovněž osobám, které měly tři děti, ale nevychovaly je (u osoby, která si osvojí dítě, se má za to, že dítě měla, berou se v úvahu děti, které se narodily mrtvé).

Zvýšení je rovno 10% hlavní důchodové dávky. Vypočítává se na základě roční výše důchodu. Všechny zvláštní režimy, vyjma režimu pro horníky, poskytují navíc 5% za dítě za čtvrté a každé další dítě, s omezením na 30% důchodu.

Toto zvýšení je poskytováno oběma rodičům. Jestliže podmínky nejsou splněny k datu zúčtování důchodu, navýšení se poskytuje první den kalendářního měsíce, který následuje po dni, ke kterému byly podmínky splněny. Poskytuje se, aniž by účastník byl nucen podat žádost.

Pravidla pro kumulaci a přednost různých zohlednění dob výchovy

a) pro stejné dítě mezi různými výhodami

Zvýšení důchodu lze kumulovat s různými zvýšeními doby pojištění. Naproti tomu, nelze kumulovat za stejné dítě zvýšení doby pojištění za dítě a zvýšení doby pojištění za rodičovskou dovolenou. Vyplácí se výhodnější z těchto dvou. Zvýšení doby pojištění za postižené dítě se kumuluje se zvýšením doby pojištění za dítě.

b) pro stejné výhody z titulu několika režimů (osoba pobírající více důchodů)

• za stejné dítě nemůže pojištěnec kumulovat zvýšení doby pojištění za dítě z titulu několika obligatorních režimů. Obecný režim má přednost před režimy, které jsou k němu přiřazeny (režimy pro povolání zemědělce nebo řemeslníky nebo průmyslová a komerční povolání) za účelem poskytování zvýšení. Zvláštní režim bude naproti tomu mít přednost před obecným režimem nebo před jedním z režimů k němu přiřazených.

• Stejně tak za stejné dítě nemůže pojištěnec kumulovat zvýšení doby pojištění za postižené dítě z titulu několika obligatorních režimů. Obecný režim má přednost před režimy, které jsou k němu přiřazeny.

• Zvýšení důchodu je vypláceno každým z režimů v poměru k důchodu vyplácenému každým z těchto režimů.

Další zvýhodnění

Paušální zvýšení vdovského důchodu pro péči o dítě

Tento přírůstek se vyplácí za každé dítě v péči, když poživatel vdovského důchodu není poživatelem osobních starobních výhod.

Starobní důchod matky dělnice

Starobní důchod lze přiznat v 50 % sazbě v 60 letech matkám:

- které vchovaly nejméně tři děti
- účastnily se na pojištění po dobu 120 čtvrtletí
- prokáží, že po stanovenou dobu vykonávaly manuální dělnickou práci.

Rodič v domácnosti

Poživatelé některých druhů rodinných přídatků, jejichž prostředky nepřekročí stanovenou horní mez, jsou přičleněni ke starobním pojištění bezplatně prostřednictvím úřadu pro rodinné přídatky. Jestliže účastníci splňují podmínky pro využití tohoto členství, nemusí podnikat žádné kroky; úřad pro rodinné přídatky učiní vše potřebné k jejich přičlenění a bude platit příspěvky na starobní pojištění jejich jménem.

Švýcarsko

Zohlednění výchovy dětí se ve švýcarském důchodovém systému děje pomocí tzv. „ bonusu za výchovu“. Bonus za výchovu není žádné přímé peněžní plnění, ale fiktivní přírůstek k příjmům z výdělečné činnosti, který bude zaznamenán na individuálním kontu a bude zohledněn v době, kdy se bude důchod počítat. Z takto zjištěných celkových příjmů bude vypočítán důchod dle standardní formule výpočtu. Nárok na bonus za výchovu má každý starobní důchodce za každý rok, ve kterém měl dítě mladší 16ti let.

Bonus za výchovu je trojnásobkem ročního minimálního důchodu v době nároku na důchod. Pro vdané a ženaté může být bonus připadající na dobu manželství rozdělen na půl.

Průměrná výše přiznaného bonusu se stanoví vydělením celkového nároku na bonus dobou placení příspěvků. Ke každému ročnímu příspěvku je pak připočítán tento bonus a z takto dosaženého příjmu je počítán důchod.

Velká Británie (spojené království)

V systému Velké Británie existují dva druhy zabezpečení odpovědnosti péče o dítě, které odráží dva pohledy poskytování státní podpory ve Velké Británii.

V obecném pojištění VB spadají ustanovení do dvou kategorií - základního státního důchodu, který je založen na uznávání let, po které osoba pracuje, a doplňkového státního důchodu, založeného na osobních výdělcích od roku 1978.

Před 6.4.2003 mohla osoba, která byla příjemcem státního důchodu a byla oprávněná k pobírání přídatku na dítě žádat o zvýšení státního důchodu. Od 6.4. 2003 byla tato možnost zrušena, namísto toho se může žádat o tzv. Child Tax Credit. Je to příjem, který může být vyplácen dodatečně k přídatku na dítě.

Pro účely přídatku na dítě se dítětem rozumí každá osoba mladší 16ti let (či 20ti let v případě denního studia). Osoba nároková si zvýšení důchodu, musí být zodpovědná za výchovu dítěte. Přídatok na dítě je vyplácen všem rodičům bez ohledu na příjem. Je vyplácen za každé dítě než dosáhne věku 16ti (20ti) let. O přídatok na dítě může požádat osoba, se kterou dítě žije ve společné domácnosti, či osoba, která na výchovu dítěte přispívá, a to v minimální výši tohoto přídatku. Osoba požadující přídatok na dítě nemusí být biologickým rodičem dítěte.

Systém Home Responsibilities Protection – ovlivňuje základní státní důchod

Tento program, známý jako Home Responsibilities Protection (HRP), je zaveden od roku 1978 na podporu těch osob, kterým doba péče o rodinné příslušníky znemožnila pracovat, a to pro zachování jejich nároku na základní státní důchod.

V této tomto systému nejsou ve Velké Británii období péče o dítě považovány za doby pojištění. Doby péče o dítě jsou zohledňovány snížením počtu let potřebných pro získání nároku na základní státní důchod. HRP se přiznává pro celé roky, po které byly dotyčné osobě přiznány přídatky na dítě do 16 let nebo je registrována jako pěstoun.

Částka základního státního důchodu, na kterou má osoba nárok, se stanovuje počtem uznatelných let (let krytých platbami národního pojištění, buď placenými nebo považovanými za zaplacené nebo připsané) odpracovaných během života. Pro získání plné státní podpory musí být osoba většinou po uznatelné roky pojištěna, a to z 9/10 pracovního života.

Pracovní život činí v současnosti 49 let pro muže a 44 let pro ženy.

HRP snižuje počet uznatelných let, potřebných pro plný státní důchod, ale nemůže tento počet snížit pod dvacet let. Ustanovení se vztahují shodně na muže i na ženy. Současný maximální počet HRP let je 24 let pro muže a 19 let pro ženy. Od roku 2010 to bude 22 let pro muže i pro ženy, pro které se však věk bude zvyšovat postupně během přechodného období. Po skončení přechodného období v roce 2020, až bude plně dosaženo věkové hranice pro státní důchod, budou muži i ženy potřebovat 44 uznatelných let pro plný státní důchod a HRP bude moci pokrývat maximálně 22 let.

Příklad fungování HRP

(Předpokladem je normální pracovní kariéra 49 let u muže)

Počet let pracovního života 49

Počet let požadovaných pro 100 % státní důchod 44

Počet let HRP 15

Počet let požadovaných pro 100 % důchod po započtení HRP 29

Počet uznatelných let (tzn. let práce) 20

Nárok na procentuelní státní důchod by byl 69 % (20/29)

Pokud by v tomto případě nebyly žádné HRP roky, byl by výsledek 46 % (20/44)

Dánsko

System starobního důchodu je všeobecným zabezpečujícím systémem pro všechny obyvatele paušálními dávkami, odvislý od doby trvalého pobytu. Výpočet důchodových nároků tedy závisí na době trvalého pobytu v zemi.

Podmínky

Dánský starobní důchod se vypočítává podle počtu let pobytu v Dánsku bez ohledu na ekonomický status nebo platbu daní. Klíčovým bodem je doba trvalého pobytu. Pro získání nároku na plný důchod je vyžadována doba pobytu na území Dánska minimálně po dobu 40 let mezi 15 a 65 rokem věku. V případě kratší doby bydlení se částka snižuje. Důchod je pak vypočítáván jako 1/40 z plného důchodu za každý rok pobytu mezi 15 a 65 rokem věku. Například 10 let pobytu na území Dánska se rovná 10/40 plného dánského důchodu.

Tento systém založený na době trvalého pobytu je tedy koncipovaný tak, že doba péče o dítě na území Dánska se překrývá s dobou trvalého pobytu, tedy vzniká nárok na základní důchod.

Tabulkové shrnutí

Tabulka 2 Zohlednění dob výchovy dítěte v důchodových nárocích ve vybraných evropských zemích

Země	Způsob zohlednění	Rozsah *	M	Ž	výpočet důchodu	VZ	Platí
Česká republika	Náhradní doba pojištění, vznik nároku i výši důchodu	4 roky	a	a	ostatní příjmy z výdělečné činnosti	-	Nikdo
Německo	Náhradní doba pojištění, vznik nároku i výši důchodu	3 roky/1 rok**	a	a	PM+bonusy	PM	Stát
Rakousko	Náhradní doba pojištění, vznik nároku i výši důchodu	4 roky	a	a	fix 690 € (pro rok 2005)	fix 690 € (pro rok 2005)	stát z rozpočtu či fondů
Estonsko	Náhradní doba + výhodnější předčasný důchod	max.3 roky	a	a	MM	MM	Stát
Lotyšsko	Náhradní doba pojištění	1,5 roku			sociální dávka	sociální dávka	Stát
Norsko	Náhradní doba ohodnocena "důchodovými body"	7 let	a	a	cca 75 % PM		Stát
Maďarsko	Náhradní doby pojištění	po dobu pobírání dávek			dávky (jestliže jsou nižší než předchozí příjem, lze využít vyloučené doby)	dávky	pojištěnec + stát (za zaměstnavatele)
Lichtenštejnsko	Povinnost doplatit si pojištění za dobu výchovy dětí získání bonusu za doby výchovy dětí když se platí pojistné z jiné činnosti	až 16 let (když je placeno)			dobropisy – hypotetický příjem, fix za rok 51600 CHF (2005)	minimální pojistné 340,2 CHF (2005)	Pojištěnec
Francie	Náhradní doba + zvýšení dob pojištění o 8 čtvrtletí	2 roky	a	n		MM	Stát
Švýcarsko	Bonus za výchovu dítěte	16 let			fiktivní příjem, 3násobek min. ročního důchodu		Stát
UK	Vyloučená doba, nerozměňuje vyměřovací základ, počítá se do minimální doby pojištění	až 24 M, 22 Ž let celkem	a	a	ostatní příjmy z výdělečné činnosti	-	-
Dánsko	Z podstaty systému vyplývá, že období péče o dítě není relevantní pro získání nároku na starobní důchod, důchod závisí na době pobytu v zemi						

* za jedno dítě, není-li uvedeno jinak ** dle data narození pojištěnce, PM průměrná mzda, MM minimální mzda, M-muži, Ž-ženy

Zdroj: MISSOC, comparative tables 2007, Bulletin luxembourgeois des questions sociales, 2005 Volume 17, Guldberg, A. (2001), Kessler (2005) Bundesministerium (2007), Bundesversicherungsanstalt (2005), National strategy reports (2005), Commission (2000), Deutsche Rentenversicherung (2007a), Deutsche Rentenversicherung (2007b), Die Österreichische Sozialversicherung (2005), Personal Pension (2005)

Závěr

Stanovení podmínek pro zohlednění dob výchovy dětí do dob pojištění je v pravomoci národní legislativy jednotlivých států a odpovídá jejich specifickým podmínkám. V současné době není tato problematika upravena komunitárním právem, které by při úpravě této problematiky mohlo sloužit jako rámec. Analýza národních legislativ jednotlivých zemí doplněná údaji z dotazníkového šetření s experty MISSOCu ukazuje, že zohlednění výchovy dětí v důchodových systémech jednotlivých zemí vykazuje vysokou variabilitu a jejich uspořádání je navíc značně komplikované.

Obecně lze říci, že se zohledňuje většinou výchova dětí v prvních letech života (obvykle třech až čtyřech letech). Zohlednění dob výchovy dětí v důchodových systémech srovnávaných zemí se vyznačovalo zejména následujícími rysy:

- mezery v dobách důchodového pojištění rodičů, vzniklé výchovou dětí, mohou být kompenzovány zaplacením příspěvků za toto období ze státních prostředků či jiné instituce, či je umožněno dobrovolné dokoupení důchodových nároků za tyto doby
- doby výchovy dětí mohou částečně sloužit pouze k vyplnění mezery v době pojištění při zjišťování nároku na důchod (doplnění minimálního počtu let potřebných pro získání nároku na důchod)
- naopak mohou být doby výchovy dětí vyloučeny při výpočtu výše důchodu, aby nerozměňovaly skutečně dosažené příjmy, ze kterých je důchod počítán
- v některých zemích (ojediněle) je výchova dětí zohledněna prostřednictvím započítání náhradních (nepříspěvkových) dob pojištění, za které nejsou placeny příspěvky na sociální pojištění
- v některých zemích je výchova dětí zohledněna poskytnutím dávek vázaných na místo pobytu, které jsou podobné rodinným dávkám, ale mají přímé nebo nepřímé dopady na pozdější stanovení důchodových nároků (dávky mohou být vyměřovacím základem pro stanovení pojistného)
- objevuje se připsání bonusů za výchovu dítěte na individuální konto pojištěnce či zvýšení doby pojištění připsáním bonusů či příplatky k důchodu
- osoba, která vychovává své dítě může v některých zemích získat nárok na důchod z pouhého faktu pobytu na území státu a vzhledem k univerzálnímu charakteru důchodového systému je následné zohlednění péče o dítě irelevantní
- výjimečně se objevuje snížení zákonné hranice odchodu věku do důchodu pro rodiče či pouze pro matky vychovávající děti

Důvodem pro zohlednění výchovy dětí je zlepšení situace osoby vychovávající dítě při výpočtu starobního důchodu. Toto zdůvodnění se opírá o fakt, že výchova dětí je považována za nevydělečnou činnost prospěšnou pro společnost. Tím je ospravedlněno potlačení principu ekvivalence a posílení principu solidarity v důchodových systémech založených na principu pojištění. Účinek v analýze vyjmenovaných opatření většinou není bezprostřední, tato opatření mají odložený účinek na výši důchodu, zpravidla dlouho po faktické době výchovy dětí.

Z výše uvedeného srovnání je zřejmé, že nejčastěji je doba výchovy dětí zohledněna jako náhradní doba pojištění, za kterou je do systému důchodového pojištění hrazen příspěvek někým třetím (z centrálního rozpočtu, z regionálních rozpočtů či ze speciálních fondů). V tomto směru patří Česká republika k výjimkám, neboť zde nikdo za tyto doby příspěvky do systému důchodového pojištění neodvádí. I rozsah, v jakém je doba péče o dítě v českém důchodovém systému zohledněna, je v ČR značný (v rozsahu 4 let). Ze srovnání vyplývá, že z porovnávaných zemí jich většina uznává dobu kratší než ČR. V Dánsku (a Nizozemí) se výchova dětí v důchodovém systému nezohledňuje vůbec, není to ovšem dáno opomíjením

sociálních principů, ale konstrukcí důchodového systému, kde již ze samé podstaty systému vyplývá, že období péče o dítě není relevantní pro získání nároku na starobní důchod, protože ten je vázán na dobu pobytu v dané zemi.

Většina srovnávaných zemí nečiní při zohledňování dob výchovy dětí rozdíly v závislosti na pořadí narození a doba výchovy každého dítěte je zohledněna stejně. Rozdíl je většinou pouze u vícečetných porodů, kdy bývá doba výchovy za výchovu více dětí zvýšena, nikoliv však ve stejném poměru v jakém je zvýšen počet narozených dětí. Výjimkou je Rakousko, kde je jako náhradní doba pojištění uznávána doba výchovy dětí prvních 48 měsíců po porodu, při vícečetném porodu prvních 60 měsíců. Narodí-li se v této době další dítě, lhůta přiznání náhradních dob za výchovu dříve narozeného dítěte (dětí) se ukončí a začíná běžet nová lhůta za výchovu dalšího dítěte, tedy nových 48 (v případě vícečetného porodu 60) měsíců. Dalším příkladem nestandardního řešení je Francie, kde je při výchově třech a více dětí během devíti let zvyšován důchod. Toto zvýšení důchodu lze kumulovat s různými zvýšeními doby pojištění a jedna výchova dětí je tak zohledněna dvakrát.

Pro český důchodový systém (z pohledu jeho stability a dlouhodobé finanční udržitelnosti) doporučuji snížit rozsah v jakém jsou doby výchovy dětí započítávány a zavést jejich financování. Tím by se snížila nebývale vysoká solidarita českého důchodového systému a oddálila se doba, kdy se český důchodový systém vlivem vývoje demografické situace (bez dalších zásahů) dostane do permanentních deficitů. Možností financování dob výchovy dětí je více, zde zmíníme hlavní z nich, včetně možných úskalí.

- Financování pojištěnci, kterým je doba pojištění započítána, případně umožnit výchovu dítěte bez zohlednění této doby při zjištění nároku na důchod a výpočtu jeho výše, tudíž bez nutnosti tyto doby financovat. Toto řešení je nejspravedlivější, avšak vzhledem k dlouhodobé tradici zohledňování dob výchovy dětí v našem systému zřejmě politicky neprůchodné. Z pohledu celkového systému sociální politiky je podpora rodin s dětmi zohledněním dob jejich výchovy v rámci důchodového systému fungujícím a relativně levným řešením.
- Financování ze státního rozpočtu, by bylo řešením pro systém důchodového pojištění, došlo by však pouze k přesunu solidarity z důchodového systému do systému státního rozpočtu a zvýšila by se již tak vysoká daňová zátěž. Problém deficitů veřejných rozpočtů by se tím nevyřešil, došlo by pouze k přesunu prostředků v rámci jednotlivých kapitol státního rozpočtu. Zároveň by došlo k rozšíření okruhu solidárních lidí z užšího okruhu účastníků důchodového pojištění na všechny plátce daní.
- Financování z jiných zdrojů – různých fondů či pojištění. Toto je vlastně politicky průchodnější varianta financování pojištěnci, kterým je doba pojištění započítávána (v případě, že by do fondů či pojištění přispívali pojištěnci).

Dále doporučuji zrušit neopodstatněné snižování zákonné hranice věku odchodu do důchodu pro ženy v závislosti na počtu vychovaných dětí. Snižování důchodového věku je v rámci srovnávaných zemí ojedinělé a v takovém rozsahu jako v českém důchodovém systému je nenajdeme v žádné ze srovnávaných zemí.

Současná forma bonifikace výchovy dětí snížením věku odchodu do důchodu pro ženy v závislosti na počtu vychovaných dětí znevýhodňuje muže a přispívá k předčasnému odchodu žen, které vychovaly děti, z trhu práce. Toto opatření pak působí kontraproduktivně v době, kdy je nutno, s ohledem na demografický vývoj populace ČR, prodlužovat reálný věk odchodu do důchodu. Kratší doba pojištění způsobená nižší věkovou hranicí pro odchod do starobního důchodu u těchto žen také vede ke stanovení nižší důchodové dávky. Lze pochybovat o jakékoli motivační síle této formy bonifikace na podporu porodnosti. Takový efekt (avšak pouze v krátkém období) by mohlo přinést pouze zvýhodnění v době výchovy.

Při omezování náhradních dob pojištění je však třeba vzít v úvahu i ostatní parametry důchodového systému. Nevhodně zvolená kombinace minimální doby pojištění, institutu náhradních dob pojištění a věku odchodu do důchodu, by mohla nutit ženy neopouštět trh práce, aby získaly z důchodového systému očekávané nároky. Zde je nutno zvážit možné důsledky nesprávné kombinace parametrů důchodového systému na reprodukční chování žen.

Ačkoli zohlednění výchovy dětí v rámci systému důchodového pojištění je široce akceptováno populací ČR, lze jen těžko nalézt zjevný důvod, proč by měla být preferována právě současná forma bonifikace ve formě dřívějšího odchodu žen do důchodu. Stále lze též slyšet názory, že takovéto zvýhodnění je diskriminující muže. V této souvislosti je ale třeba vzít v úvahu i Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 53/04 a vládní návrh tzv. antidiskriminačního zákona, který výslovně uvádí, že „Za diskriminaci se nepovažuje rozdílné zacházení, které souvisí se stanovením rozdílného důchodového věku pro muže a ženy“ v základním důchodovém pojištění (návrh zákona je ve 2. čtení v PSP).

Literatura

- ALLOS. 2005. Bulletin luxembourgeois des questions sociales, 2005 Volume 17, ISBN 2-495-23048-2
- BUNDESMINISTERIUM FÜR ARBEIT UND SOZIALES. 2007. Rentenratgeber für Frauen, 2007
- BUNDESVERSICHERUNGSANSTALT FÜR ANGESTELLTE. 2005. Unsere Socialversicherung, 2005
- COMMISSION. 2005. Commission Staff Working Document, Annex to the „Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on improving the portability of supplementary pension rights“, 2005.
- COMMISSION. 2000. Study on pension schemes of the member states of the European Union, 2000
- COMMISSION. 2005. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on improving the portability of supplementary pension rights, 2005.
- DANISH INSURANCE ASSOCIATION. Summary Annual Report, 2003, 2004, 2005.
- DEUTSCHE RENTENVERSICHERUNG. 2007. Rente für Frauen, 2007
- DEUTSCHE RENTENVERSICHERUNG. 2007. Kinderziehung plus für die Rente, 2007
- DIE ÖSTERREICHISCHE SOZIALVERSICHERUNG: Soziale Sicherheit, 2005
- DÜNN, S. 2006. Organizational reform of the statutory pension insurance in Germany, ISSA European Regional Meeting, „Social security reforms, Empowering the administrators“, Vilnius, květen 2006
- HOLUB, M. 2004. Analýza nepřispěvkových dob v ČR a doporučení pro jejich sledování a evidenci, Praha VÚPSV 2004
- HOLUB, M. 2007. Analýza nepřispěvkových dob ve vybraných zahraničních důchodových systémech, Praha VÚPSV 2007
- HOLUB, M., POLLNEROVÁ, Š., ŠLAPÁK, M. 2006. Charakter nositelů důchodového pojištění, VÚPSV Praha 2006
- HOLUB, M., POLLNEROVÁ, Š., ŠLAPÁK, M. 2005. Analýza povinného spoření zavedeného v zahraničních důchodových systémech, VÚPSV Praha 2005
- KESSLER, F. 2005. Recognition of child-rearing periods in the context of old-age insurance, University of Paris I Panthéon-Sorbonne 2005
- MISSOC. 2007. Comparative tables on social protection, dostupné z: http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/missoc_tables_en.htm#previous
- National Strategy Report on Adequate nad Sustainable Pensions, Austria., 2005. dostupné z: http://europa.eu.int/comm/employment_social/social_protection/docs/2006/austria_de.pdf

National Strategy Report on Adequate nad Sustainable Pensions, Denmark, 2005. dostupné z: http://europa.eu.int/comm/employment_social/social_protection/docs/2005/denmark_en.pdf

National Strategy Report on Adequate nad Sustainable Pensions, Hungary, 2005. http://europa.eu.int/comm/employment_social/social_protection/docs/2005/hu_en.pdf

National Strategy Report on Adequate nad Sustainable Pensions, Germany, 2005. dostupné z: http://europa.eu.int/comm/employment_social/social_protection/docs/2006/germany_de.pdf

NEUMANN, A. T-L. 2005. Social Security Boards Re-established. EIRO, dostupné z: <http://www.eiro.eurofound.ie/2005/12/inbrief/hu0512101n.html>

Personal Pensions, Your Guide, Pension Service, 2005. dostupné z: <http://www.thepensionsservice.gov.uk/resourcecentre/downloads.asp#planning>

POLLNEROVÁ, Š. 2002. Analýza nově zaváděných systémů NDC, Praha:VÚPSV

The Pension Service Annual Report and Accounts 2004/05, Pension Service, 2005 www.thepensionsservice.gov.uk/pdf/annualreport/annualreportpart10405.pdf

UJHÁZY, K.(2005) Důchodový systém v Maďarsku ve zdravotním a sociálním systému Maďarska (výběr komentovaných překladů), Praha.

VYLÍTOVÁ, M. a kol. (2001) Speciální systémy důchodového pojištění (zabezpečení, zaopatření). VÚPSV Praha, Technická univerzita v Liberci.

Adresa autora

Martin Holub, Ing. Ph.D.
Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i.
Palackého nám. 4
128 01 Praha 2
martin.holub@vupsv.cz